VILNIUS GEDIMINAS TECHNICAL UNIVERSITY

Daiva ANDRIUŠAITIENĖ

DEVELOPMENT OF LABOUR MARKET OF DEPRESSED REGIONS OF THE COUNTRY

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Economics (04S)

VGTU
LEIDYKLA
Vilnius TECHNIKA 2007

Doctoral dissertation was prepared at Vilnius Gediminas Technical University in 2003–2007.

Scientific Supervisor

Prof Dr Habil Algis ŠILEIKA (Vilnius Gediminas Technical University, Social Sciences, Economics – 04S).

The dissertation is being defended at the Council of Scientific Field of Economics at Vilnius Gediminas Technical University:

Chairman

Prof Dr Habil Romualdas GINEVIČIUS (Vilnius Gediminas Technical University, Social Sciences, Economics – 04S).

Members:

Prof Dr Habil Jonas MACKEVIČIUS (Vilnius University, Social Sciences, Economics – 04S),

Prof Dr Habil Aleksandras Vytautas RUTKAUSKAS (Vilnius Gediminas Technical University, Social Sciences, Economics – 04S),

Assoc Prof Dr Dalia ŠTREIMIKIENĖ (Lithuanian Energy Institute, Social Sciences, Economics – 04S),

Assoc Prof Dr Rima TAMOŠIŪNIENĖ (Vilnius Gediminas Technical University, Social Sciences, Economics – 04S).

Opponents:

Prof Dr Habil Borisas MELNIKAS (Vilnius Gediminas Technical University, Social Sciences, Economics – 04S),

Assoc Prof Dr Arūnas POVILIŪNAS (Vilnius University, Social Sciences, Sociology – 05S).

The dissertation will be defended at the public meeting of the Council of Scientific Field of Economics in the Senate Hall of Vilnius Gediminas Technical University at 2 p. m. on 5 December 2007.

Address: Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lithuania.

Tel. +370 5 274 4952, +370 5 274 4956, fax +370 5 270 0112;

e-mail: doktor@adm.vgtu.lt

The summary of the doctoral dissertation was distributed on 5 November 2007.

A copy of the doctoral dissertation is available for review at the Library of Vilnius Gediminas Technical University (Saulėtekio al. 14, LT-10223 Vilnius, Lithuania).

© Daiva Andriušaitienė, 2007

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

Daiva ANDRIUŠAITIENĖ

DEPRESINIŲ ŠALIES REGIONŲ DARBO RINKOS PLĖTRA

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, ekonomika (04S)

VGTU
LEIDYKLA
TECHNIKA
Vilnius 2007

Disertacija rengta 2003–2007 metais Vilniaus Gedimino technikos universitete.

Mokslinis vadovas

prof. habil. dr. Algis ŠILEIKA (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S).

Disertacija ginama Vilniaus Gedimino technikos universiteto Ekonomikos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas

prof. habil. dr. Romualdas GINEVIČIUS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S).

Nariai:

prof. habil. dr. Jonas MACKEVIČIUS (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S),

prof. habil. dr. Aleksandras Vytautas RUTKAUSKAS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S),

doc. dr. Dalia ŠTREIMIKIENĖ (Lietuvos energetikos institutas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S),

doc. dr. Rima TAMOŠIŪNIENĖ (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S).

Oponentai:

prof. habil. dr. Borisas MELNIKAS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S),

doc. dr. Arūnas POVILIŪNAS (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05S).

Disertacija bus ginama viešame Ekonomikos mokslo krypties tarybos posėdyje 2007 m. gruodžio 5 d. 14 val. Vilniaus Gedimino technikos universiteto senato posėdžių salėje.

Adresas: Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva.

Tel.: (8 5) 274 4952, (8 5) 274 4956, faksas (8 5) 270 0112;

el. paštas doktor@adm.vgtu.lt

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2007 m. lapkričio 5 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus Gedimino technikos universiteto bibliotekoje (Saulėtekio al. 14, LT-10223 Vilnius, Lietuva).

VGTU leidyklos „Technika“ 1428 mokslo literatūros knyga.

© Daiva Andriušaitienė, 2007

1. General characteristic of the dissertation

Thematic relevance. Regional differentiation in the country has been growing since the very reinstatement of the Independence of Lithuania, but searching for the ways out of this problem has been quite unsuccessful. Though problematic territories of the country have been identified, these territories are not homogeneous by the development potential and the nature of problems. Non-homogeneity of the problematic territories prevents identification of the specific features on which basis solutions of regional and labour market policy could be formulated. Therefore, it is reasonable to group the problematic territories by the characteristics of social-economic development and single out depressed regions of the country, i.e., a group of municipalities where the situation is the most complicated in terms of social-economic development.

In the labour market context, problematic and depressed regions of the country are to be approached as main target territories due to the longest-prevailing employment and unemployment problems in these territories. Analysis of labour market, as that of a subsystem of economy representing one of the key production factors – labour, and, at the same time, as that of the indicator of the entire social-economic system, in the segments which are the weakest in terms of development would be helpful for the justification of the map of, and solutions to, social-economic problems, while synergy effects thereof would bring anticipated outcome: qualitative and quantitative growth of labour force that would meet the needs of growing economy and ensure economic development.

Scientific problem. When dealing with problems of the development of economy, as a single social-economic system, the consequences of regional differentiation influence general results of economic development in the country. Labour market, as a subsystem of the economic system and aggregated indicator of economic development, reflects the results of such development, while identification of problems in this subsystem enables foreseeing the decisions important to the overall social-economic development. Expeditious identification of depressed regions of the country would enable the assessment of the territorial mapping of poverty and social problems in real time and more rapid and adequate responding to the problems that must be settled.

In order to provide scientific justification for solutions relating to labour market development in depressed regions of the country, this thesis provides answers to the following questions: how problematic regions should be classified by the results of their social-economic development; what criteria should be used to expeditious identification of depressed regions; what factors are determining the existing situation; how peculiarities of social security as a

system are influencing the existing situation; what labour market factors are the formants of the problems and what levers of labour market, social security system and economic development should be used in order to prevent the labour market of depressed regions of the country to become a hindrance of the social-economic development in these territories.

Subject of the scientific research. Labour market and development potential in depressed regions of the country.

Scientific problem investigation level. The sources exploring the problems of regional differentiation in most cases reflect labour market problems as individual fragments, where emphasis is predominantly placed on the problem of unemployment; the sources exploring labour market problems reflect regional social-economic situations rather as a context; scientific articles analysing labour market problems in the regions lagging behind in their social-economic development predominantly contain profound, but covering a narrow range of problems, analyses of research data. In analyses of problems in Lithuanian regions and their labour markets, a predominant aspect in scientific works is analysis of regional policy as a part of the EU regional policy, and, as appropriate, analysis of social-economic development on regional-county level. Comparatively little attention appears to have been given to the issues of the national policy for regional development and, in particular, to the analysis of the problems of the social-economic development on municipal level. Labour markets in problematic territories and economically depressed regions of the country have not been subject to systematic analyses.

A general, holistic concept of depressed regions as an economic phenomenon as well as a general approach to labour market problems and development potential in these regions have been formed in the works of the following authors: authors analysing regional socio-economic problems in European countries (including transition economies): F. Bornhorst, V. Botric, J. Bradley, M. Bucek, M. Capriati, S. Commander, R. Danielzyk, S. J. Jauhiainen, L. M. Ledesma, P. McAdam, I. Rasic, J. Sisinacki, G. Wood, etc.; authors analysing social policy issues in European countries: N. Adnett, S. Hardy, D. Pieters, etc.; authors analysing peculiarities of labour markets: T. M. Andersen, H. U. Bach, M. Bedard, U. Blien, G. Bertola, T. Boeri, S. Cazes, J. Suedekum, K. Terrell, K. Wolf, etc.; assessors of labour market peculiarities in transition economies: S. Commander, K. Fazekas, G. Fields, S. Jurajda, J. Kollo, L. M. Ledesma, K. Terrell, A. Tolstopiatenko, etc.; authors analysing the impacts of migration on labour markets: T. Boeri, S. Commander, Ch. Flinn, M. Przybyla, J. Rutkowsky, H. Werner, etc.; authors analysing the issues relating to the assessment of the effectiveness of labour market policy measures: F. Buttler, K. Emmerich, J. Kluve, M. Kobaj, H. Lehmann,

J. Schmidt, U. Walwei, etc.; analysers of the peculiarities of shadow employment: T. Boeri, D. H. Enste, P. Garibaldi, F. Shneider, etc.

In addition to foreign authors' publications, it is worth noting the articles of Lithuanian scientists which were helpful in looking for answers to the question: "How to develop depressed regions?". These are R. Bagdzevičienė, V. Damašienė, A. Kabaila, P. Kavaliauskas, G. Mačys, Ž. Svetikas, K. Šimelevič, D. Štreimikienė, S. Vaitekūnas and other authors, who have analysed the specific features of Lithuanian regional policy and regional development in different lights; J. Bagdanavičius, L. Dromantienė, A. Guogis, R. Lazutka, who have analysed the issues of human resource development and social policy, as well as other authors addressing modern business, opportunities for creating clusters and importance of small and medium business in Lithuania. The authors of publications on labour market peculiarities, such as A. Dobravolskas, B. Gruževskis, A. Kabaila, A. Misiūnas, L. Okunevičiūtė-Neverauskienė, A. Pocius, A. Šileika and others, contributed to formation of the attitude towards the peculiarities of national labour market functioning.

Aim of the work. Systematic analysis of the labour market in depressed regions of the country and justification of complex measures for the development thereof.

Tasks of the work. Main tasks of the work are as follows:

1. Justification of the concept of depressed regions as a group of problematic regions.
2. Analysis of the peculiarities of labour markets in problematic regions of the country and formant factors thereof, using correlation methods and factor analytic methods, in order to justify major economic, social and demographic determinants in the development of the labour markets of the depressed regions of the country in accordance with the identified factors.
3. Justification of the map of regional differentiation and identification of depressed regions of the country basing on clustering results of Lithuanian municipalities.
4. Identification of operative indicators for problematic and depressed situations and justification of their significance.
5. Justification of labour market development trends in depressed regions of the country at the levels of macro- and sectoral-programme development, social security system and labour market.

Research logics and structure of the work. This dissertation work is based on the logics of sectoral analysis in accordance with which the analysed problem of labour market development in depressed regions of the country is

understood as a regional cross-section of the entire economic system and of labour market problems. Starting with a discussion of the most general issues of the topic in the first working section – concept, classification system, generalisation of particular criteria, experience in the development of regions, labour market and social security systems, the author comes to the analysis of elements reflecting the peculiarities of the problem at issue, i.e., based on statistic mathematical methods and elimination principle, indicators are selected for reliable and operative characterisation of problematic and depressed situations. Pre-identified problematic regions of the country are further analysed in order to identify factors that have the biggest influence on the labour market development in depressed regions of the country. The complex analysis of the problem is finalised in the third working section of the dissertation which contains justification of the solutions for the labour market development in the depressed regions. Synergy effects of complex application of such solutions would ensure better results of the socio-economic development in the depressed regions and, at the same time, in the whole country. Accordingly, started with merely methodological discussion of the concept of depressed regions and criteria for the identification thereof, the research, enriched with a comprehensive and detail analysis of the actual situation of these regions on the labour market, is finalised with justification of labour market development trends and measures in the depressed regions that may be implemented in practice. This is the end of the logical circle of the research – it is finished.

Scientific novelty and practical value of the work. The scientific novelty of the work is first of all described by a systematic analysis of labour markets in depressed regions of the country. It is based on the methods of analysis and generalisation of scientific literature (induction and deduction), analytical grouping, comparative analysis, expertise, questionnaire design, quantitative analysis of data (mathematical statistical data processing), thus enabling identification of the conventionality of interaction between individual phenomena and processes. The analysis encompassed:

1. Justification of the necessity to identify depressed regions and a group of problematic regions.
2. Justification of the concept of depressed regions and criteria for operative identification thereof.
3. Methodological justification of the logic of depressed regions' labour market analysis.
4. Assessment, based on correlation analysis and factor analytic methods, of determinants for the development of labour markets in depressed regions.

5. Justification and analysis of factors forming labour market, significance of these factors and factors determining and regulating employment relations.
6. Mapping of regional differentiation based on the method of municipal clustering, including identification of problematic and depressed regions of the country.
7. Recommendation and justification of labour market development solutions for depressed regions of the country at the levels of macro- and sectoral-programme development, social security system and labour market.

So far, no research of this kind has been carried out in Lithuania, so each and every outcome of the work is significant for its novelty in terms of national regional policy, labour market policy and social policy. In terms of practical application of the results of the work, it is to be characterised as a systematic study which theoretical and methodological findings are to be used for the classification of problematic regions of the country and expeditious identification of depressed regions, while final part (recommendations) of the work is relevant from the perspectives of national regional and employment policy improvement, better targeting of trends of the social security system and improvement of social and economic effectiveness of labour market policy measures.

Approval of the outcomes of the work. Outcomes of the scientific researches were published in 12 scientific publications (including three scientific publications registered with international scientific information databases the list of which is formed by the Science Council of Lithuania). 12 reports were given at scientific conferences. The author of the dissertation work participated in 22 contracted researches on labour market related problems. Research results were presented to and approved by the customers (Ministry of the Interior, Ministry of Education and Science, Ministry of Social Security and Labour, Lithuanian Labour Exchange, Lithuanian Labour Market Training Authority).

Structure and scope of the work. The scientific work consists of introduction, three working sections, conclusive findings and bibliography (229 sources), list of author's publications on the topic of the dissertation (12 publications) and 40 annexes (in CD). The dissertation consists of 174 pages. Visual material of the work is summarised in 13 tables and 61 figures made by the author basing on the data and statistical mathematic calculations of Lithuanian Statistics and Lithuanian Labour Exchange.

2. Concept of depressed regions and their labour market research. Debating issues

Having discussed the theoretic issues of the concept of depressed regions, their classification and the definition of depression in the theory of economy, it is pointed out in this section of the dissertation work that problematic territories of the country are not a homogeneous group of municipalities by the characteristics of socio-economic development. Municipalities with development potentials, where problems are to be related to particular reasons that might be named, should be called problematic territories of the country. However, among them, as an economic target region, there is a group of depressed municipalities of the country which have no development potential. In the latter municipalities social-economic development has been lagging behind for a prolonged time, as compared to general development trends in the country. Such municipalities are called depressed regions of the country due to the cycle characteristic for the development in these territories: prolonged decline which has developed to depression. A depressed region is an economic region where high unemployment rates (long-term unemployment in particular), low scale of production of economic goods and lower than average living standards (lower earnings per capita, as compared to the average in the country) have been observed for a prolonged time.

Specific features of labour market in these regions of the country may be better understood with the help of a detail analysis of the functioning peculiarities of labour market as an autonomous subsystem of the economic system. Main factors determining the functioning of a labour market economic mechanism identified on the basis of such analysis (in addition to the identification of effective, global-practice proved, features of regional development, social security and labour market policy) constitute the basis for a further, more profound analysis.

The main characteristic of depressed regions of the country is long-term unemployment (both registered and not). It is a social status indicator with economic causes. Social, economic and psychological consequences of unemployment are becoming a major obstacle to development in depressed regions of the country.

Global experience shows that effective employment policy oriented towards elimination of negative consequences of unemployment and increasing employment motivation is one of the most important preconditions for labour market development in depressed regions.

3. Labour market analysis in depressed regions of the country

Labour market research in depressed regions of the country in the second working section starts with the analysis of the trends of demographic processes and their impact on the development in problematic regions of the country. It is found out that skilled labour force is emigrating from and lower-skilled labour force is immigrating, though in considerably fewer flows, to problematic regions of the country. Due to the mentioned reasons problematic and depressed regions are unattractive for investments, because labour force, as an economic factor, is not capable of ensuring economic development at a pace dictated by the global market.

The analysis of the labour market structure demonstrated that the indicator of official unemployment in municipalities with the highest and lowest unemployment rates differed up to 9 times in 2004. An indicator of officially unemployed individuals against all individuals of employable age was by 1.5–2.4 times higher in twenty municipalities, as compared to the average in the country. The analysis of the structure of employable-age individuals showed that, in addition to the employed and officially unemployed, individuals of employable age absent from the labour market accounted for quite a big share. Speaking about development in repressive regions of the country, this is the major portion of labour force reserves.

The correlation and factor analysis demonstrated an indicator of the share of rural residents to be an important indicator of the quality, and at the same time of economic development potential, of the structure of municipal labour force. Speaking about labour as a factor of production, we can say that low education is concentrated in rural territories thus determining ineffective employment, long-term unemployment (both registered and not) and growth of social problems.

Correlation and factor analytic methods have been used to select, based on the elimination principle, indicators which are best of all reflecting the peculiarities of the social-economic development in problematic municipalities of the country. Basing on official unemployment, average gross monthly wage, share of rural individuals in the total number of the population, direct foreign and property investments per capita, and after clustering of municipalities, a group of municipalities with the poorest indicators – depressed regions of the country – has been identified.

The summarised results of all grouping alternatives (Fig 1) lead to a conclusion that by the basic indicators of socio-economic development the situation is the worst in the municipalities of Panevėžys, Alytus, Lazdijai,

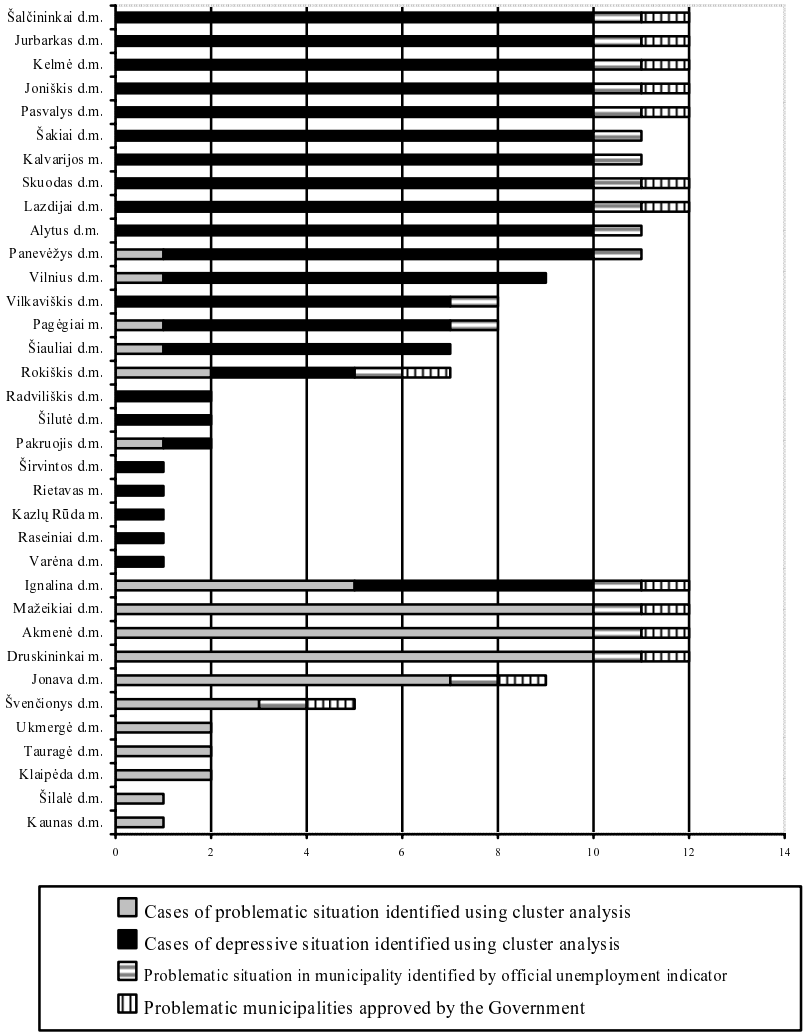

Fig 1. Municipalities' classification results

Skuodas, Kalvarijos, Šakiai, Pasvalys, Joniškis, Kelmės, Jurbarkas and Šalčininkai districts: official unemployment is by 1.5 higher compared to the average in the country, the share of rural residents accounts for more than 60 %,

average gross monthly wage is less than 80 % of the national average, direct foreign investments per capita are by 25 times less and property investments per capital are twice as little compared to the average in the country. The analysis of the dynamics of other indicators characterising socio-economic development affirmed that the phase of economic decline has been lasting in these municipalities for a prolonged time, so the identified group of municipalities is to be assessed as depressed regions of the country.

Basing on correlation, factor, cluster and logistic regressive analysis, using the elimination principle, the indicator of official unemployment was justified to be used as operative indicator for the identification of problematic territories on the level of the national regional policy.

There are two criteria to be used for expeditious identification of depressed regions on municipal level: 1) the official unemployment rate in a municipality exceeds the national average by 1.5 times; 2) the share of rural residents exceeds 60 % in the total number of municipal residents.

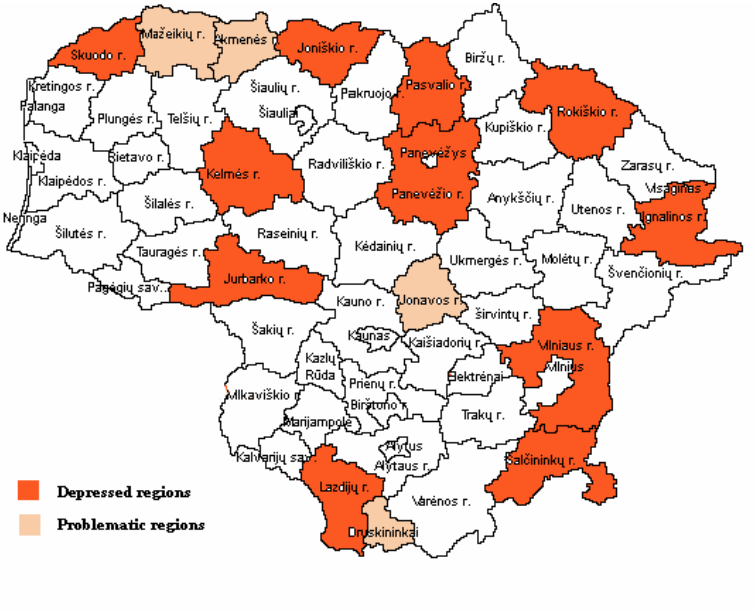

Fig 2. Problematic and depressed regions of the country on 1 May 2007

Figure 2 illustrates the regional differentiation map of the country with problematic and depressed territories identified in accordance with the above-mentioned criteria on 1 May 2007.

4. Labour market development solutions in depressed regions of the country

The third working section contains solutions at the levels of macro- and sectoral-programme development, social security system and labour market (Fig 3) which are justified by highlighting their reasonability and impact on the labour market development in depressed regions of the country, emphasising that synergy effects thereof on regional differentiation must be taken into consideration when making any decisions on macro level. It is suggested that a council for problematic regions be established to assess and coordinate strategic solutions. To justify the impact of sectoral programmes on the labour market development in depressed regions of the country, the importance of measures promoting formation of knowledge society and national business clusters is underlined. Promotion and support of small and medium business, alternatives to traditional agricultural activities, ecological farming and diversification of farmers' households are important sectoral-programmes level measures development of which would positively contribute to the development of labour markets in depressed regions of the country.

In the depressed regions, not only the development of labour market, but settlement of social problems, too, is impossible without employment-ensured social guarantees. Implementation of the mentioned principle in the entire social security system is the major step towards the development of labour markets in depressed regions of the country.

5. Conclusions and recommendations

1. Problematic territories of the country are not a homogeneous group of municipalities by the characteristics of socio-economic development. Among them, as an economic target region, there is a group of depressed municipalities of the country which have no development potential. A depressed region is an economic region where high unemployment rates (long-term unemployment in particular), low scale of production of economic goods and lower than average living standards (lower earnings per capita, as compared to the average in the country) have been recorded for a prolonged time.

2. Basing on correlation, factor analytic and cluster methods, it was found out that in 2004, by the main indicators, the situation was the worst in the municipalities of Panevėžys, Alytus, Lazdijai, Skuodas, Kalvarijos, Šakiai, Pasvalys, Joniškis, Kelmė, Jurbarkas and Šalčininkai districts: official unemployment was by 1.5 higher compared to the average in the country, the

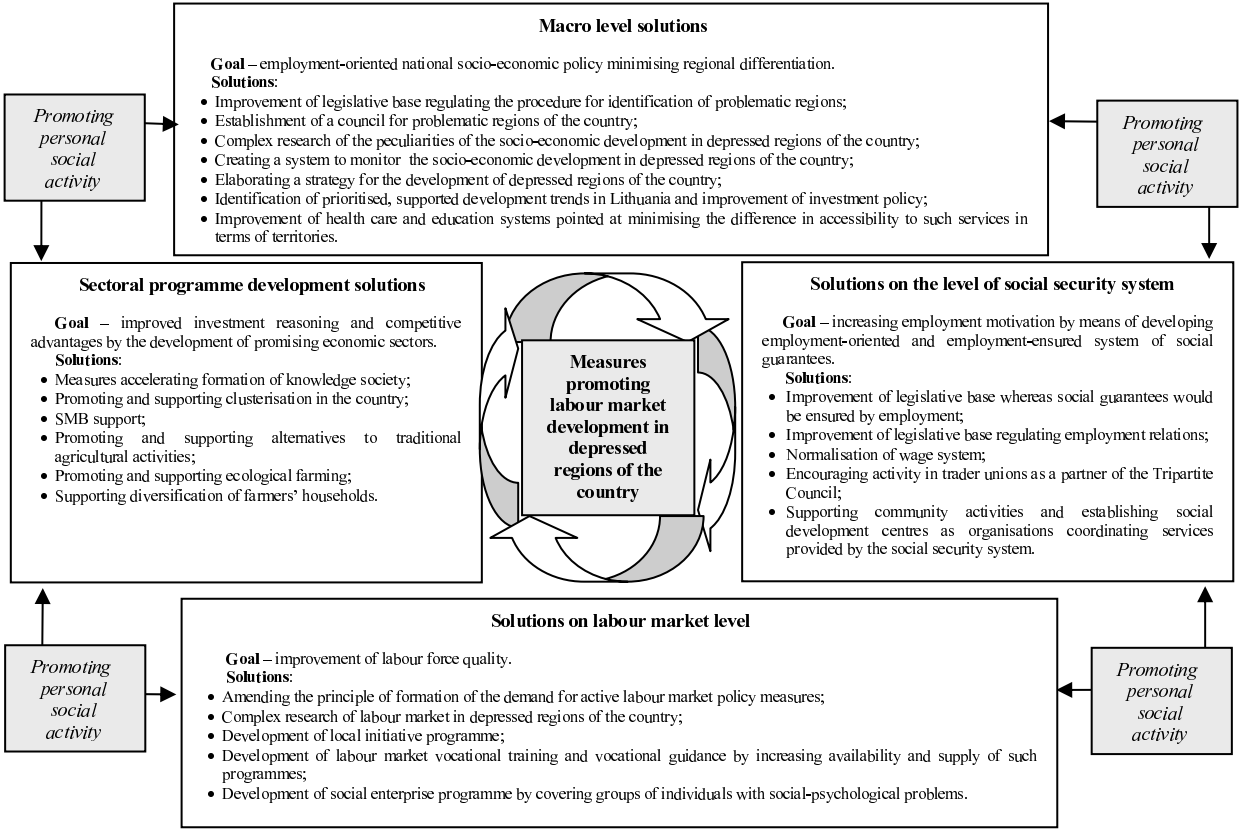

Fig 3. Labour market development solutions for depressed regions of the country

share of rural residents accounted for more than 60 %, average gross monthly wage was less than 80 % of the national average, direct foreign investments per capita were by 25 times less and property investments per capital were twice as little compared to the average in the country. The analysis of the dynamics of other indicators characterising the socio-economic development affirmed that the phase of economic decline has been lasting in these municipalities for a prolonged time, so the identified group of municipalities is to be assessed as depressed regions of the country. There are two criteria to be used for expeditious identification of depressed regions on municipal level: 1) the official unemployment rate in a municipality exceeds the national average by 1.5 times; 2) the share of rural residents exceeds 60 % in the total number of municipal residents. The analysis of the dynamics of other important indicators of the socio-economic development is to be used as an instrument to affirm or negate the reasonability of attributing certain municipalities to the group of depressed regions of the country.

3. Identifying and supporting the prioritised trends of national economic development, developing national clustering programme, promoting and supporting alternatives to traditional agricultural activities, ecological farming and diversification of farmers' households – these are the measures to be implemented through sectoral programmes and likely to serve as an impulse for economic recovery in depressed regions of the country and development of labour markets in these regions. Synergy effects on regional differentiation must be always taken into consideration when any decisions are taken on macro level. It is suggested that a council for problematic regions be established to assess and coordinate strategic solutions.

4. In depressed regions of the country, the quality of labour force, as an economic factor, does not meet the needs of economy due to the consequences of low skills and long-term unemployment (both registered and not), i.e., due to social and psychological problems. These are the main characteristics of the labour factor determining unattractiveness of these regions to investments. Improvement of labour quality should become the main goal whereat labour market development solutions should be aimed in depressed regions of the country. Primary measures should include promotion and support of social activity in persons, development of adult training opportunities and labour market vocational training, well attuned to the potential and needs of labour force in rural territories of the country.

5. In the depressed regions, not only the development of labour market, but settlement of social problems, too, is impossible without employment-ensured social guarantees. This is one of the most important tasks on the level of social security system. Implementation of the mentioned

principle would disqualify quite many employable absentees from labour market for unreasonable social assistance and privileges, while the system itself would become an effective preventive measure precluding traditional and inherited living on benefits. A proposed implementation scheme provides for promoting and supporting activities in communities by establishing community social development centres and community social enterprises which would offer social job opportunities, training of inadequately skilled unemployed individuals and placement of unemployed ones.

6. The variety of available active labour market policy measures enables integration of official unemployed individuals to the labour market, but the effect of the applied measures is reduced by insufficient obligations of recipients of these services to seek for employment. Accordingly, the demand for the mentioned measures is quite low. Implementation of the principle of employment-secured social guarantees would increase the demand for all active labour market policy measures and effectiveness thereof. Development of Labour Market Vocational Training, Local Employment Initiatives and Social Enterprise programmes is of vital importance for the development of depressed regions of the country. The mentioned programmes must be aim at increasing labour demand and improvement of labour force qualifications – solutions addressing the main labour market problems in the depressed regions of the country.

Published works on the topic of the dissertation

Scientific publications in the reviewed periodical scientific editions

1. ŠILEIKA, A.; ANDRIUŠAITIENĖ, D. Istorinis metodologinis darbo rinkos sampratos aspektas (Historical methodological aspect of labour market conception). *Verslas: teorija ir praktika*, Vilnius: Technika, 2007, VIII t., Nr. 1, p. 19–23. ISSN 1648–0627.

2. ŠILEIKA, A.; ANDRIUŠAITIENĖ, D. Problems of identifying and regulating the structure of the labour market in depressed Lithuanian regions. *Journal of Business Economics and Management*, Vilnius: Technika, 2006, Vol. VII, No. 4, p. 223–234. ISSN 1611–1699.

3. ŠILEIKA, A.; ANDRIUŠAITIENĖ, D. Užimtumo didinimas depresiniuose šalies regionuose – prioritetinis regioninės politikos tikslas (The rise of employment in depressed regions is a prime objective of country's regional policy). *Vagos. Lietuvos žemės ūkio universiteto mokslo darbai*, Kaunas: Vagos, 2004, 61 t., Nr.14, p. 20–29. ISBN 9955–448–17–2.

4. ANDRIUŠAITIENĖ, D. Migracijos procesų poveikis depresinių šalies regionų darbo jėgos struktūrai (The impact of migration trends on the labour

force structure of depressed Lithuanian regions). *Verslas, vadyba ir studijos' 2005, mokslo darbai*. Vilnius: Technika, 2006, p. 7–19. ISSN 1648−8156.

5. ANDRIUŠAITIENĖ, D. Ilgalaikio nedarbo mažinimo priemonių plėtra (Development of long-term unemployment programmes). *Verslas, vadyba ir studijos' 2004, mokslo darbai*. Vilnius: Technika, 2005, p. 195–203. ISSN 1648−8156.

Scientific publications in the reviewed scientific editions

6. ANDRIUŠAITIENĖ, D. Regioninės nedarbo diferenciacijos problemos (Regional problems of unemployment diferentiation). *Verslas, vadyba ir studijos' 2003, mokslo darbai*. Vilnius: Technika, 2004, p. 187–192. ISSN 1648−8156.

7. ŠILEIKA, A.; GRUŽEVSKIS, B.; JOVAIŠA, T.; KABAILA, A.; POCIUS, A.; ANDRIUŠAITIENĖ, D.; BIKMANIENĖ, R.; RUPŠYS, V.; ZABARAUSKAITĖ, R.; ŽILIONIS, S. Darbo rinkos profesinio mokymo plėtros socialiniai ekonominiai aspektai (Social-economic aspects of labour market vocational training development). *Aktualūs socialinės politikos klausimai (2005/6)*. Vilnius: UAB „Baltijos kopija", 2005. 152 p. ISSN 1648–6269.

8. ŠILEIKA, A.; KABAILA, A.; ANDRIUŠAITIENĖ, D. Vietinės užimtumo iniciatyvos Lietuvoje 2001–2004 metais (Local employment initiatives in Lithuania in 2001–2004). *Aktualūs socialinės politikos klausimai (2004/4)*. Vilnius: UAB „Baltijos kopija", 2004. 39 p. ISSN 1648–6269.

9. ŠILEIKA, A.; KABAILA, A.; ANDRIUŠAITIENĖ, D. Vietinių užimtumo iniciatyvų plėtra Lietuvoje (Development of Local employment initiatives in Lithuania). *Aktualūs socialinės politikos klausimai (2002/3)*. Vilnius: Leidybinė grupė „Darbo biržos naujienos". 2002. 108 p. ISSN 1648–6269.

In the other editions

10. ANDRIUŠAITIENĖ, D. Klasterizacijos poveikis depresinių šalies regionų plėtrai (The impact of clusterization for development of depressed regions). Iš *9-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Verslas XXI amžiuje", įvykusios Vilniuje 2006 m. vasario 9 d., pranešimų medžiaga*. Vilnius: Technika, 2006, p. 5–11. ISBN 9986–05–931–3.

11. ANDRIUŠAITIENĖ, D. Socialinis vietinių užimtumo iniciatyvų projektų efektyvumas (Social effectivenes of the Local Employment Initiatives projects). Iš *8-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Verslas XXI amžiuje", įvykusios Vilniuje 2005 m. vasario 10 d., pranešimų medžiaga*. Vilnius: Technika, 2005, p. 103–108. ISBN 9986–05–931–3.

12. ANDRIUŠAITIENĖ, D. Universitetų absolventų pasirengimo profesinei veiklai tobulinimas (The Improvement of Professional Activity

Preparation for University Graduates). Iš *Humanitariniai ir socialiniai mokslai. 7-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Lietuva be mokslo – Lietuva be ateities“, įvykusios Vilniuje 2004 m. vasario 12 d., medžiaga.* Vilnius: Technika, 2004, p. 93–98. ISBN 9986–05–767–1.

About the author

1991 – Graduated from the Vilnius University, faculty of Philology; 2002 – Master's degree in Management and Business Administration at the Vilnius Gediminas Technical University, Faculty of Business Management; 2003–2007 – PhD student at the Vilnius Gediminas Technical University. Current position – research worker at the Institute of Labour and Social Research, lecturer at the Vilnius Gediminas Technical University, Department of Social Economics and Business Management.

DEPRESINIŲ ŠALIES REGIONŲ DARBO RINKOS PLĖTRA

Disertacinio darbo aktualumas. Nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo didėja šalies regioninė diferenciacija, tačiau palyginti nesėkmingai ieškoma šios problemos sprendimų. Išskiriamos probleminės šalies teritorijos, tačiau jos nėra vienalytės pagal vystymosi potencialą ir problemų pobūdį. Probleminių teritorijų nevienalytiškumas neleidžia įvardinti ypatumų, pagal kuriuos būtų galima formuoti regioninės ir darbo rinkos politikos sprendimus. Todėl pačias problemines teritorijas tikslinga grupuoti pagal socialinės ekonominės raidos charakteristikas, išskiriant depresinius šalies regionus – savivaldybių grupę, kurioje situacija socialinės ekonominės raidos požiūriu yra sudėtingiausia.

Darbo rinkos požiūriu probleminiai ir depresiniai šalies regionai vertintini kaip pagrindinės tikslinės teritorijos dėl juose ilgiausiai išliekančių užimtumo ir nedarbo problemų. Darbo rinkos, kaip ekonomikos posistemio, atstovaujančio vieną iš pagrindinių gamybos veiksnių – darbą, o tuo pačiu ir visos socialinės ekonominės sistemos indikatoriaus, analizė silpniausiame raidos požiūriu segmente padėtų pagrįsti socialinių ekonominių problemų žemėlapį bei sprendimus, kurių sinergetinis efektas duotų laukiamus rezultatus: augančio ūkio poreikius atitinkantį darbo jėgos kiekybinį ir kokybinį augimą, užtikrinantį ekonominę plėtrą.

Mokslinė darbo problema. Sprendžiant šalies ūkio, kaip vientisos socialinės ekonominės sistemos, raidos problemas, regioninės diferenciacijos pasekmės turi įtakos bendriesiems šalies ūkinės raidos rezultatams. Darbo rinka, kaip ekonominės sistemos posistemis, tarsi agreguotas ekonominės raidos indikatorius, atspindi raidos rezultatus, o šio posistemio problemų

identifikavimas leidžia numatyti visai socialinei ekonominei raidai svarbius sprendimus. Operatyvus depresinių šalies regionų identifikavimas leistų esamuoju laiku įvertinti teritorinį skurdo, socialinės atskirties bei kitų socialinių problemų išsidėstymą ir greičiau bei taikliau reaguoti į spręstinas problemas.

Siekiant moksliškai pagrįsti depresinių šalies regionų darbo rinkos plėtros sprendimus, šiame darbe atsakyta į klausimus: kaip turėtų būti klasifikuojami probleminiai regionai pagal jų socialinės ekonominės raidos rezultatus; pagal kokius kriterijus galima operatyviai išskirti depresinius regionus; kokie yra susidariusią situaciją lemiantys veiksniai; kokia socialinės apsaugos, kaip sistemos, ypatumų įtaka esamai padėčiai; kokie darbo rinkos veiksniai formavo problemas ir kurie darbo rinkos, socialinės apsaugos sistemos bei ūkinės raidos svertai turi būti veikiami, kad depresinių šalies regionų darbo rinka netaptų šių teritorijų socialinės ekonominės raidos stabdžiu.

Tyrimo objektas. Depresinių šalies regionų darbo rinka ir jos plėtojimo galimybės.

Problemos ištyrimo lygis. Regioninės ir regionų darbo rinkos diferenciacijos problemas tiriančiuose šaltiniuose darbo rinkos problemos dažniausiai pateikiamos tik kaip atskiri fragmentai, tarp kurių dominuoja nedarbo problemos akcentavimas; darbo rinkos problemas nagrinėjančiuose šaltiniuose regionų socialinė ekonominė padėtis aptariama labiau kaip kontekstas; socialine ekonomine raida atsiliekančių regionų darbo rinkos problemas analizuojančių mokslininkų darbuose dominuoja gili, tačiau siauros problematikos tyrimų duomenų analizė. Analizuojant Lietuvos regionų ir jų darbo rinkos problemas, moksliniuose darbuose dominuoja regioninės politikos, kaip ES regioninės politikos dalies, analizės aspektas, atitinkamai ir regionų – apskričių lygmens socialinės ekonominės raidos analizė. Palyginti mažai dėmesio skiriama nacionalinės regionų plėtros politikos klausimams, ir ypač – savivaldybių lygmens socialinės ekonominės raidos problemų analizei. Tačiau pažymėtina tai, jog probleminių teritorijų ir ekonominių depresinių šalies regionų darbo rinka šalyje sistemiškai nebuvo nagrinėta.

Darbo tikslas. Remiantis sistemine depresinių šalies regionų, kaip probleminių teritorijų grupės, socialinės ekonominės raidos analize, pagrįsti šių regionų išskyrimo būtinumą, operatyvaus jų išskyrimo kriterijus bei darbo rinkos plėtojimo priemonių kompleksą.

Darbo uždaviniai. Pagrindiniai darbo uždaviniai:

1. Depresinių regionų, kaip probleminių regionų grupės, sampratos pagrindimas.
2. Probleminių šalies regionų darbo rinkos ypatumų ir juos formavusių veiksnių analizė, remiantis koreliacinės bei faktorinės analizės metodais, siekiant pagal nustatytuosius faktorius pagrįsti pagrindinius

depresinių šalies regionų darbo rinkos raidą lemiančius ekonominius, socialinius ir demografinius veiksnius.

3. Šalies regioninės diferenciacijos žemėlapio pagrindimas ir depresinių šalies regionų identifikavimas, remiantis šalies savivaldybių klasterizavimo rezultatais.
4. Operatyvių probleminės ir depresinės padėties indikatorių nustatymas bei jų reikšmingumo pagrindimas.
5. Depresinių šalies regionų darbo rinkos plėtros krypčių pagrindimas makro, šakinių programų plėtojimo, socialinės apsaugos sistemos bei darbo rinkos lygmenyse.

Mokslinis darbo naujumas ir jo praktinė reikšmė. Mokslinį darbo naujumą pirmiausia apibūdina atlikta sisteminė depresinių šalies regionų darbo rinkos analizė, kurioje remtasi mokslinės literatūros analizės bei apibendrinimo (indukcijos ir dedukcijos), analitinio grupavimo, lyginamosios analizės, ekspertinio vertinimo, anketavimo, kiekybinės duomenų analizės (matematinio statistinio apdorojimo), leidžiančios nustatyti atskirų reiškinių ir procesų sąveikos sąlygotumą, metodais. Šios analizės metu:

- pagrįstas depresinių regionų, kaip probleminių regionų grupės, išskyrimo būtinumas;
- pagrįsta depresinių regionų samprata ir operatyvaus jų išskyrimo kriterijai;
- metodologiškai pagrįsta depresinių šalies regionų darbo rinkos analizės logika;
- loginės, koreliacinės ir faktorinės analizės metodais įvertinti depresinių šalies regionų darbo rinkos raidą lemiantys veiksniai;
- pagrįsti ir išanalizuoti darbo rinką formuojantys veiksniai, jų reikšmingumas bei samdos santykius lemiantys ir juos reguliuojantys veiksniai;
- šalies savivaldybių klasterizavimo metodu pagrįstas regioninės diferenciacijos žemėlapis, išskiriant probleminius ir depresinius šalies regionus;
- pasiūlyti ir pagrįsti depresinių šalies regionų darbo rinkos plėtros sprendimai makro, šakinių programų plėtojimo, socialinės apsaugos sistemos bei darbo rinkos lygmenyse.

Lietuvoje iki šiol panašių tyrimų atlikta nebuvo, todėl galima teigti, jog visi šio darbo rezultatai yra reikšmingi savo naujumu tiek nacionalinės regioninės, tiek darbo rinkos ir socialinės politikos požiūriu. Praktinio rezultatų taikymo galimybių aspektu visas darbas vertintinas kaip sisteminė studija, kurios teorinio metodologinio pobūdžio išvados naudotinos probleminių šalies regionų klasifikavimui bei operatyviam depresinių regionų identifikavimui, o

baigiamoji (pasiūlymų) dalis aktuali nacionalinės regioninės ir šalies užimtumo politikos tobulinimo, socialinės apsaugos sistemos krypčių tikslinimo bei darbo rinkos politikos priemonių socialinio ir ekonominio efektyvumo didinimo aspektais.

Darbo rezultatų aprobavimas. Mokslinių tyrimų rezultatai paskelbti 12 mokslinių publikacijų (iš kurių trys mokslo leidiniuose, registruotuose tarptautinėse mokslinės informacijos duomenų bazėse, kurių sąrašą sudaro Lietuvos mokslo taryba). Skaityta 12 pranešimų mokslinėse konferencijose. Disertacinio darbo autorė dalyvavo 22 užsakomuosiuose tyrimuose darbo rinkos problematika, kurių rezultatai buvo pristatyti užsakovams (Vidaus reikalų ministerijai, Švietimo ir mokslo ministerijai, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Lietuvos darbo biržai, Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybai) ir jų aprobuoti.

Darbo struktūra ir apimtis. Mokslinį darbą sudaro įvadas, trys darbo skyriai ir išvados bei literatūros sąrašas (229 šaltinių), autorės publikacijų sąrašas disertacijos tema (12 publikacijų) bei 40 priedų (patalpintų kompaktiniame diske). Disertacijos apimtis – 174 puslapiai. Vaizdinė darbo medžiaga apibendrinta 13 lentelių ir 61 iliustracijoje, autorės sudarytose remiantis Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos duomenimis bei statistinių matematinių skaičiavimų rezultatais.

Disertacinis darbas remiasi sektorinės sisteminės analizės logika, pagal kurią nagrinėjama depresinių šalies regionų darbo rinkos plėtros problema suprantama kaip visos ūkinės sistemos regioninis ir darbo rinkos problemų pjūvis. Pirmajame disertacijos skyriuje pagrįsta depresinių regionų, kaip probleminių teritorijų grupės samprata, aptarti esminiai teoriniai darbo rinkos, kaip sistemos, funkcionavimo klausimų aspektai, apžvelgti depresinių regionų darbo rinkos problemų tyrimai. Antrajame skyriuje pereita prie depresinių šalies regionų darbo rinkos analizės, kurios metu: įvertintos demografinių procesų tendencijos ir jų poveikis probleminių šalies regionų darbo rinkos plėtrai; sistemiškai išnagrinėti probleminių šalies savivaldybių darbo rinkos ypatumai; remiantis statistiniais matematiniais metodais, atmetimo principu atrinkti bei pagrįsti operatyviai probleminę ir depresinę padėtį charakterizuojantys rodikliai; nustatyti veiksniai, turintys didžiausią įtaką depresinių šalies regionų darbo rinkos raidai; pristatytas savivaldybių klasterizavimo rezultatais pagrįstas probleminių ir depresinių šalies teritorijų žemėlapis. Trečiajame darbo skyriuje pagrįsti makro, šakinių programų plėtojimo, socialinės apsaugos sistemos bei darbo rinkos lygmens sprendimai, kurių kompleksinio taikymo sinergetinis efektas užtikrintų geresnius depresinių šalies regionų, o tuo pačiu ir visos šalies, socialinės ekonominės raidos rezultatus.

Disertacinio darbo gale pateiktos svarbiausios darbo išvados ir pasiūlymai.

Svarbiausios darbo išvados ir pasiūlymai

1. Disertaciniame darbe atlikta sisteminė probleminių šalies regionų socialinės ekonominės raidos analizė patvirtino, kad probleminės šalies teritorijos nėra homogeniška savivaldybių grupė pagal socialinės ekonominės raidos charakteristikas ir, kaip ekonominis tikslinis regionas, tarp jų išskirtina aiškaus vystymosi potencialo neturinti depresinių šalies savivaldybių grupė, kurioje socialinė ekonominė raida ilgą laiką atsilieka nuo bendrųjų šalies socialinės ekonominės raidos tendencijų. Jos vadintinos depresiniais šalies regionais dėl ciklo, kuris būdingas šių teritorijų raidai: užsitęsusio ekonominio nuosmukio, virtusio depresija. Disertacijos autorės siūlomas depresinių regionų apibrėžimas: depresiniai šalies regionai – ekonominiai regionai, kuriuose ilgą laiką fiksuojamas aukštas registruoto ir neregistruoto nedarbo (ypač ilgalaikio) lygis, žemi ekonominių gėrybių gamybos mastai ir žemesnis nei vidutinis šalyje gyvenimo lygis (mažesnės nei vidutinės šalyje pajamos vienam gyventojui).

2. Statistiniais matematiniais skaičiavimais pagrįsta, kad operatyviam depresinių šalies regionų nustatymui savivaldybių lygmenyje naudotini du kriterijai: 1) registruoto nedarbo lygis savivaldybėje 1,5 karto viršija vidutinį šalyje; 2) kaimo gyventojų dalis bendrame savivaldybės gyventojų skaičiuje didesnė nei 60 proc. Kitų reikšmingų socialinės ekonominės raidos rodiklių dinamikos analizė naudotina kaip priemonė, leidžianti patvirtinti arba paneigti savivaldybių priskyrimo depresinių šalies regionų grupei tikslingumą.

3. Analize pagrįsta, kad pagrindinės per šakines programas įgyvendintinos priemonės, kurių derinimas gali tapti impulsu ekonominiam depresinių šalies regionų atsigavimui ir šių regionų darbo rinkos plėtrai, yra šios: prioritetinių šalies ekonomikos vystymo sričių patvirtinimas ir jų rėmimas; šalies klasterizacijos programos plėtra; alternatyvių tradiciniam žemės ūkiui veiklų, ekologinio ūkininkavimo bei ūkininkų ūkių diversifikavimosi skatinimas ir rėmimas. Tačiau priimant šiuos ir kitus makro lygmens sprendimus, turi būti įvertintas jų sinergetinis poveikis regioninei diferenciacijai. Strateginių sprendimų vertinimui ir koordinavimui siūloma įsteigti Probleminių regionų tarybą.

4. Tyrimas atskleidė, kad depresinių šalies regionų darbo jėgos, kaip ekonominio veiksnio, kokybė neatitinka ūkio poreikių dėl žemos kvalifikacijos bei ilgalaikio nedarbo (registruoto ir neregistruoto) padarinių – socialinių ir psichologinių problemų, lemiančių žemą socialinio aktyvumo bei motyvacijos dalyvauti darbo rinkoje lygį. Tai pagrindinės darbo veiksnio charakteristikos, lemiančios šių regionų nepatrauklumą investicijoms, todėl darbo jėgos kokybės gerinimas turi tapti pagrindiniu depresinių šalies regionų darbo rinkos plėtros

sprendimų tikslu. Darbo rinkos politikos priemonių tyrimai, savivaldybių/seniūnijų atstovų (ekspertų) apklausos rezultatai bei užsienio šalių patirties analizė rodo, kad veiksmingos šio tikslo įgyvendinimo priemonės – asmens socialinio aktyvumo skatinimas ir rėmimas, suaugusiųjų mokymosi galimybių bei darbo rinkos profesinio mokymo plėtra, tikslingai orientuota į kaimiškųjų šalies teritorijų darbo jėgos galimybes ir poreikius.

5. Darbo rinkos tyrimų ir savivaldybių/seniūnijų atstovų (ekspertų) apklausos rezultatai rodo, jog depresiniuose šalies regionuose itin aktualios problemos – nenoras dirbti ir gyvenimas iš pašalpų. Šios ilgalaikio nedarbo pasekmės mažina darbo rinkos plėtros galimybes, trukdo spręsti socialines problemas. Atliktas tyrimas parodė, jog užimtumu sąlygojamos socialinių garantijų sistemos sukūrimas – veiksmingas socialinės apsaugos sistemos lygmens sprendimas, kurį įgyvendinus, palyginti didelė darbo rinkoje nedalyvaujančių darbingo amžiaus asmenų dalis prarastų galimybę nepagrįstai naudotis socialine parama ir lengvatomis, o pati sistema taptų veiksminga prevencine priemone, užkertančia kelią gyvenimui iš pašalpų, kaip tradiciniam ir paveldimam gyvenimo būdui. Siūloma įgyvendinimo schema – per bendruomenių aktyvumo skatinimą ir rėmimą, steigiant bendruomenių socialinės raidos centrus ir bendruomenių socialines įmones, kuriose būtų kuriamos socialinės darbo vietos, mokomi nepakankamą kvalifikaciją turintys bedarbiai ir įdarbinami darbo neturintys asmenys.

6. Atlikti tyrimai rodo, kad aktyvių darbo rinkos politikos priemonių pasiūlos įvairovė leidžia užtikrinti registruotų bedarbių integravimą į darbo rinką, tačiau taikomų priemonių veiksmingumą mažina nepakankamas šias paslaugas gaunančių asmenų ekonominis motyvavimas įsidarbinti ir dėl to palyginti maža šių priemonių paklausa. Tyrimai parodė, kad depresinių šalies regionų plėtrai itin svarbių Darbo rinkos profesinio mokymo, Vietinių užimtumo iniciatyvų bei Socialinių įmonių programos turi būti labiau orientuotos į darbo jėgos motyvavimą, aktyvumo didinimą bei kvalifikacijos tobulinimą – pagrindinių depresinių šalies regionų darbo rinkos problemų sprendimus.

Trumpos žinios apie autorę

1991 m. baigė studijas Vilniaus universiteto Filologijos fakultete. 2002 m. suteiktas Vadybos ir verslo administravimo magistro laipsnis Vilniaus Gedimino technikos universiteto Verslo vadybos fakultete. Nuo 2003 m. iki 2007 m. – Vilniaus Gedimino technikos universiteto doktorantė. Šiuo metu dirba mokslo darbuotoja Darbo ir socialinių tyrimų institute bei lektore Vilniaus Gedimino technikos universiteto Socialinės ekonomikos ir vadybos katedroje.